

**ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА НА МАТЕРІАЛІ КУРСУ
УКРАЇНСЬКОЇ ДІЛОВОЇ МОВИ**

У статті розглядається пошук шляхів і засобів виховання національно-мовної особистості студента на матеріалі курсу української ділової мови, зміст якого має яскраво виражений інтегративний характер.

Переорієнтація нашого суспільства на гуманістичний розвиток людини зумовили якісно нові вимоги до навчально-виховного процесу у школі, вузі. Соціально-активна, гуманістично спрямована, самоактуалізуюча особистість, яка в своїй життєдіяльності керується загальнолюдськими і культурно-національними цінностями, – головна результативна мета цього процесу. Талановитий педагог В.О. Сухомлинський писав: "Я намагаюся, щоб уже в ранній юності людина вміла думати над складними суспільно-політичними й моральними проблемами: обов'язок перед суспільством, людина і суспільство, вірність ідейним переконанням, неохочість у боротьбі за щастя людства, обов'язок і особисте щастя, вірність слову, відданість людині в особистих взаєминах, непримиренність до зла, лицемірства" [1].

Практика свідчить, що існуючі нині підходи до процесу навчання і виховання в освітніх закладах України не повністю задовольняють потреби сьогодення. Тому проблема вдосконалення навчально-виховного процесу є завжди актуальною, і вимоги до його якості постійно зростають. Особливо це стосується тих ситуацій, коли змінюються цілі навчання, виховання, а відповідно до них – зміст і методи, шляхи і засоби забезпечення позитивних результатів. Зараз навчально-виховний процес повинен бути спрямований перш за все на формування та виховання національно-мовної особистості – освіченої, високоінтелектуальної людини. Людство живе в епоху особистості, в епоху вибору для кожного і для всього народу, держав, світу. Українському суспільству в даний час потрібні енергійні, грамотні, професійно підготовлені, підприємливі, висококультурні фахівці, що зможуть визначити нові стратегії розбудови нашої держави, застосувати різноманітні форми соціальних технологій. Високий рівень культури такої людини, патріота, в свою чергу неможливий без виховання культури мови, відчуття краси слова і поваги до нього. Найвидатніший сподвижник українського відродження І.І. Огієнко наголошував: "Мова – душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб. В мові наша стара й нова культура, ознака нашого національного визнання..." [2].

Тому докорінне підвищення якості мовної підготовки фахівців різних галузей, зокрема і педагогічних кадрів, є центральним, стрижневим завданням вищої і середньої спеціальної освіти в країні. У цьому важливого значення набуває ділова українська мова – одна з дисциплін, що вивчається на першому курсі. Саме вона допоможе студентам заповнити прогалини в знаннях української мови, сприятиме розвитку їхньої загальної культури мовлення, а також усвідомленому та ґрунтовному оволодінню мистецтвом ведення ділової документації [3], навчить студентів дбати про такі морально-етичні категорії, як любов до рідної мови, мовно-національна самовідданість, національно-культурна специфіка мовної поведінки, національно-мовна особистість тощо [4].

Зміст навчання ділової української мови у вузі має яскраво виражений інтегративний характер, тому що включає ряд змістових напрямків, серед яких – лінгвістичний, комунікативний, діяльнісний, етнокультурнознавчий, пізнавально-прикладний тощо, і пов'язаний з багатьма іншими навчальними дисциплінами. Робота над його реалізацією, над пошуком шляхів і засобів формування і виховання національно-мовної особистості студента базується на розв'язанні певних завдань, серед яких:

- збагатити словниковий запас студентів, посилити їх увагу до системних зв'язків лексики, що полегшує вибір слова, розвиває асоціативність мислення. "Кожне слово рідної мови, - писав В.О. Сухомлинський, - має своє обличчя, як у квітки, у нього свій неповторний аромат і відтінок барви, а цих відтінків кожна барва має тисячі" [1];
- виховати чуття слова, допомоги естетично осмислити його, зрозуміти зображальні і художньо-виражальні властивості рідного слова;
- постійно спрямовувати увагу студентів на: стиль як мовну діяльність людини у різних обставинах, стиль як різні функції мови у суспільстві. Стилі літературної мови входять у систему культурних цінностей нації;
- прищепити студентам навички самостійної орієнтації у розмаїтті лексикографічних джерел, які відображають історію українського народу, багатство його культури, лексики літературної мови і мови художньої літератури. Як не згадати тут слова класика французької літератури Анатолія Франса: "Словарь – это вся вселенная в алфавитном порядке" [5];
- навчити вмінню спостерігати, зіставляти, класифікувати мовні факти, добирати ілюстрації до теоретичних положень;

- розвивати комунікативні здібності, чітко і дохідливо формувати свої думки, опанувати комунікативною тактикою, умінням використовувати мовні засоби відповідно до мети та умов спілкування, в різних життєвих ситуаціях, під час оформлення документів;
- дбати про пошук і використання ефективних форм ділового спілкування;
- вивчити теорію і практику побудови сучасних усних і писемних текстів офіційного стилю української літературної мови;
- любити рідну мову, дотримуватися норм літературної мови, етикету ділового спілкування, мати постійну потребу шліфувати своє мовлення. Прекрасно сказав з цього приводу В.О. Сухомлинський: "Щоб любити – треба знати, а щоб проникнути в таку тонку й неосяжну, величну й багатогранну річ, як мова, треба її любити" [1].

Для розв'язання поставлених завдань слід активніше звертатися до таких прийомів роботи на заняттях:

- правильне і точне вживання слів і словосполучень, пояснення їх лексичного значення;
- добір слів до певної мовної ситуації, враховуючи усталені правила поведінки у колективі;
- складання словосполучень, речень, текстів на певну тематику, для різних стилів;
- переклад і редагування речень, текстів різних стилів;
- проведення дебатів, різних видів інтерв'ю, анкетування, колективна (групова) творчість над конкретними завданнями;
- написання доповідей, рефератів, відгуків, рецензій; робота з періодикою, оформлення заміток;
- тестування, самоконтроль з основних тем і розділів курсу;
- написання вільних, відтворювальних, вибіркових, творчих, розподільних, пояснювальних диктантів, диктантів-перекладів; творчих переказів, творів;
- написання й редагування документів, визначення їх класифікаційних ознак;
- читання вголос, монологічні усні перекази та діалоги, бесіди;
- прослуховування радіо- і телепередач, аналіз культури усного мовлення дикторів, ведучих, перекладачів тощо.

Для реалізації цих та інших прийомів роботи студентам можна запропонувати такі вправи:

1. Визначити за словником, які зміни відбулися в значеннях слів *батьківщина, кафедра, донкіхот* (від Дон - Кіхот), *зłodий*. Скласти з ними речення.
2. Виписати з поеми Лесі Українки "Давня казка" п'ять мовних образних метафор і п'ять мовних метафор, що втратили свою образність. До якого стилю належить цей твір? Чому?
3. Визначити, до якої групи лексики відносяться слова, зафіксовані у "Руській правді" 1282 року, - *головник (убивця), видок (свідок), вира (штраф за вбивство), вирник (збирач вири), тиун (урядовець), уроки й устави (податки), озадок (спадщина)*.
4. Пояснити значення і походження слів: *народ, республіка, свобода, патріот, стратег, заробіток, покритка, гайдамака*, широко вживаних у поезії Кобзаря.
5. Використовуючи застарілі слова (архаїзми та історизми), написати твір-опис, на вибір, картини Т.Г. Шевченка "Катерина" (1842 р.), І.Ю. Рєпіна "Запорожці пишуть листа турецькому султанові" (1878 – 1891 рр.), В.М. Васнецова "Богатирі" (1898 р.).
6. Щоб простежити процес творення українських лінгвістичних термінів, проаналізувати, яким сучасним термінам відповідають слова: *предмѣтовникъ, суцникъ, речівник* (іменник), *связникъ, злучникъ, союз* (сполучник), *викрик* (вигук), *ймення числове* (числівник), *кликальний* (кличний відмінок), *звучня* (фонетика), *самозвуки* (голосні), *приросток* (суфікс), *запинка* (кома).
7. Пояснити значення, визначити, на основі чого створено дані терміни. Який спосіб їх творення? *Вихід, вхід, запис, збій, заземлення, повідомлення, опір, різкість, яскравість*. (Ці терміни – віддієслівні та відприкметникові іменники, створені на основі метонімічного переносу "процес - предмет", "процес - результат", "властивість – опредмечене поняття" тощо).
8. Скласти речення офіційно-ділового стилю з такими термінологічними сполуками (ТС): *громадське доручення, громадський обов'язок, громадянський обов'язок, широкі кола громадськості, досконале володіння державною мовою, порядок денний, звітні збори, грошові прибутки, ринок робочої сили, статутний фонд, ринкова економіка, матеріальне заохочення*.
9. З поданими словами скласти декілька речень. Чи всі вони можуть претендувати на нормативність? З'ясувати роль неологізмів у сучасній українській мові і діловій зокрема. *Натовець, кучмізм, весніти, шпилькувати, зафізкультури, заокеанець, захопник, північанин, олімпійка, космоплавання, інтербачення, відпочивальник, офутболити, помаранчево, найолімпійша олія*.
10. Написати твір-роздум про "гріхи" посадової особи, використавши такі народні прислів'я як назву і тему: *"Менше слів, більше діла", "Права рука не знає, що чинить ліва", "М'яко стеле, та твердо спати", "Бесіди багато, а розуму мало", "Мало писне, а много тисне", "І в ложці води утопив би", "І в ложці не спіймаєш", "Лис може втратити зуби, але не апетит"*.
11. Пояснювальний диктант.

Гроші Київської Русі

З давніх-прадавніх часів наші предки-слов'яни, обмінюючись будь-якими товарами із сусідніми племенами, користувалися для взаємних розрахунків хутром таких цінних звірків, як куниця (куна) та білка (векиша). Споконтівків кунні та векишові шкурки з древлянських пуц подорожували в Європу, долаючи дикі степи, пустелі, болота й моря, крізь орди войовничих кочівників пробіраючись у країни Стародавнього Сходу. Арабські купці розраховувалися за них іншими товарами, золотими і срібними монетами. Отож і основні грошові одиниці, коли вони утвердились у Київській Русі, одержали назви кун і вевериць. Кунами наші предки називали не лише певні монети, а й усе, що ми сьогодні зовемо словом "гроші".

Однак не тільки цінне хутро слов'янських лісів служило грошима. Універсальним еквівалентом, у якому виражалася вартість усіх інших товарів, виступали коштовні метали, передусім, срібло.

Найбільшою грошовою одиницею в Русі протягом X – XIV століть була гривня – зливок срібла вагою понад сто сорок грамів. Ця київська гривня була шестигранної форми, але крім неї, в грошовому обігу використовувалася новгородська гривня – продовгуватий зливок, ніби відрубаний від більшого шматка, – рубль.

До речі, монети, якими ми звикли користуватися повсякденно, потрапили в Русь із сусідніх країн і називалися кунами. Вартість їх була дуже високою, а тому ними користувалися дуже багаті люди: князі, бояри, купці, дружинники. При укладанні угод куну доводилося різати надвоє чи начетверо.

Князь Володимир, який ввів християнство на Русі, викарбував свої монети – срібляники і златники, що мали дуже велику вартість. Вони послужили утвердженню Київської Русі як могутньої держави (3 газ.).

12. Написати твір-роздум на одну із тем: "Я - українець", "Собори душ своїх бережить...", "Якого друга я хотів би мати".
13. Написати листа далекому другові, розповівши про себе, про останні події в нашій країні, про своє ставлення до них.
14. Оформити замітку – інформацію про екологічний стан твоєї вулиці, міста.
15. Скласти словник документів за найменуванням. Виділити серед них іншомовні. Використавши словник іншомовних слів, з'ясувати, з якої мови вони засвоєні. З трьома із них виписати речення з офіційно-ділового стилю.

Таким чином, можна зробити висновок, що матеріали курсу ділової української мови при творчому підході викладача допоможуть утвердити пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей, що є основним принципом освіти в Україні. Інтегрованість цього курсу – один із перспективних шляхів удосконалення навчально-виховного процесу, піднесення культури мовлення, засіб формування та виховання національно-мовної особистості студента.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5-ти томах. – К., 1977.
2. Огієнко І.І. (Митрополит Іларіон). Історія української літературної мови/ Упоряд., авт. іст.-біогр. нарису та приміт. М.С. Тимошик. – Либідь, 1995. – 296 с.
3. Глушик С.В. та інші. Сучасні ділові папери: Навчальний посібник для вищих та середньо-спец. навч. закладів/ С.В. Глушик, О.В. Дияк, С.В. Шевчук. – 3-тє вид., переробл. і допов. – К.: А.С.К., 2002. – 398 с.
4. Культура української мови: Довідник /С.Я. Єрмоленко, Н.Я. Дзюбишина-Мельник, К.В. Ленець та ін.; За ред. В.М. Русанівського. – К.: Либідь, 1990. – 304 с.
5. Щербин В.К. Вселенная в алфавитном порядке: Словари – вчера, сегодня, завтра. – Мн.: Нар. асвета, 1987. – 80 с.: ил. – (Скарбы мовы).
6. Панько Т.І., Кочан І.М., Мацюк Т.П. Українське термінознавство: Підручник. – Львів: Світ, 1994. – 216 с.
7. Передрій Г.Р., Смоляннінова Г.М. Лексика і фразеологія української мови: факультативний курс для 7 – 8 класів. Посібник для учнів. – К.: Рад. школа, 1983. – 207 с.
8. Симоненко Т. Шляхи і засоби формування національно-мовної особистості в школі // Українська мова і література в школі. – № 1. – 2000. – С. 8 – 10.

Матеріал надійшов до редакції 14. 03. 2005 р.

Охрименко Н.Д., Подгурская В.Ю. Воспитание национально-языковой личности студента на материале курса делового украинского языка.

В статтє рассматривается поиск путей и средств воспитания национально-языковой личности студента на материале курса делового украинского языка, содержание которого имеет ярко выраженный интегративный характер.

Okhrimenko N.D., Pidgurska V.U. Cultivating Students' Cultural-Linguistic Awareness on the Basis of the Business Ukrainian Language Course.

The article seeks ways and means to cultivate students' cultural-linguistic awareness on the basis of the Business Ukrainian Language Course with its contents being essentially integrated.